

Povijest tamburaškog muziciranja u Osijeku

Živčić, Josip

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Academy of Arts and Culture in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:251:752184>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-27**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Academy of Arts and Culture in Osijek](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU
ODSJEK ZA INSTRUMENTALNE STUDIJE
SVEUČILIŠNI DIPLOMSKI STUDIJ TAMBURAŠKO UMIJEĆE

JOSIP ŽIVČIĆ

**POVIJEST TAMBURAŠKOG
MUZICIRANJA U OSIJEKU**

DIPLOMSKI RAD

MENTOR:

red. prof. art. Davor Bobić

SUMENTOR:

doc. dr. sc. Hrvoje Mesić

Osijek, lipanj 2022.

Sažetak

Prema *Muzičkoj enciklopediji* (1974) tambura je narodni trzalački instrument. Ona je tradicionalno, a ne autohtono glazbalo južnih Slavena i drugih naroda na Balkanu. Tambura je glazbalo koje pripada skupini kordofona i porodici lutnji. Glavni dijelovi tambure su trup, vrat s hvataljkom te glava s vijcima.

Podrijetlo i nastanak tambure kao trzalačkog instrumenta itekako je sporno te postoje oprečna mišljenja i tvrdnje. Ipak, može se zaključiti da je prva postojbina tambure na balkanskom području bila Bosna, a manjim seobama je prenesena u Slavoniju, Srijem i Bačku gdje je postala glazbeni idiom.

Prva tambura na području današnje Hrvatske bila je samica, karakterističnog naziva jer se svirala kao solistički instrument. Ubrzo su nastale tambure različitih oblika, veličina, ugodbe i funkcije unutar skupnog muziciranja – glazbenog sastava ili orkestra.

Tambura je od svog dolaska na područje današnje Hrvatske pa sve do tridesetih godina 19. stoljeća bila ruralno solističko glazbalo. Preokret se događa upravo tada jer tamburu postupno prihvaćaju građanski slojevi te ona postaje dijelom skupnog muziciranja u amaterskim glazbenim društvima.

Prvo tamburaško amatersko društvo, tj. orkestar od šest tamburaša amatera, osnovao je ilirski glazbenik i rodoljub Pajo Kolarić 1847. godine u Osijeku. Ovaj događaj je začetak skupnog tamburaškog muziciranja te gradu Osijeku daje status kolijevke orkestralne tamburaške glazbe u Hrvatskoj.

Dakle, može se ustvrditi da je glazbeni život Osijeka, prije svega umjetničke tamburaške glazbe, svoje temelje dobio djelovanjem Paje Kolarića i njegovih suvremenika. Tako se tambura od tradicijskog instrumenta pretvorila u nacionalni simbol i sredstvo borbe ilirskog pokreta u Hrvatskoj.

Ključne riječi: tambura; povijest tambure; povijest tamburaške glazbe; tamburaška glazba u Osijeku

Summary

According to the *Music Encyclopedia* (1974), the tambura is a folk instrument played by plucking. It is a traditional, not indigenous instrument of the southern Slavs and other peoples in the Balkans. The tambura is an instrument belonging to the cordophone group and the lute family. The main parts of the tambura are the torso, the neck with the grip and the head with the screws.

The origins and the creation of the tambura as a plucking instrument is quite controversial and there are several conflicting opinions and claims. Nevertheless, it can be concluded that the first existence of the tambura in the Balkans was Bosnia, and with smaller migrations it was transferred to Slavonia, Srijem and Bačka, where it became a musical idiom.

The first tambura in the region which Croatia occupies today was *samica*, with a characteristic name because it was played as a solo instrument. Tamburas of various shapes, sizes, tunes and functions within a larger musical group - a musical ensemble or orchestra - were soon created.

From its arrival in the Balkans until the 1930s, the tambura was a rural solo instrument. The turning point comes when the tambura gradually started being accepted by the bourgeoisie as well as becoming part of amateur music societies.

The first tambura amateur society, ie an orchestra of six amateur tambura players, was founded by the Illyrian musician and patriot Pajo Kolarić in 1847 in Osijek. This event is the beginning of group tambura music making and gives the city of Osijek the status of the cradle of orchestral tambura music in Croatia.

Thus, it can be stated that the musical life of Osijek, primarily artistic tambura music, got its foundations through the work of Pajo Kolarić and his contemporaries. Thus, the tambura turned from a traditional instrument into a national symbol and a means of fighting for the Illyrian movement in Croatia.

Keywords: the tambura; history of tambura; history of traditional music played on tambura; traditional tambura music in Osijek

SADRŽAJ

Sažetak

Summary

1. UVOD.....	1
2. O TAMBURI.....	2
2.1 Opis glazbala.....	2
2.2 Tehnika sviranja.....	4
2.3 Podrijetlo tambure.....	4
2.4 Etimologija tambure.....	5
2.5 Osnovna funkcija i podjela tambura.....	6
2.6 Sustavi tambura.....	7
2.6.1 E-bisernica.....	9
2.6.2 A-brač.....	10
2.6.3 E-brač.....	11
2.6.4 Čelo.....	11
2.6.5 E-bugarija.....	12
2.6.6 Berde.....	13
3. POVIJEST TAMBURAŠKOG MUZICIRANJA U OSIJEKU.....	15
3.1 O povijesti tambure u Hrvatskoj.....	15
3.2 Povijest tamburaškog muziciranja u Osijeku.....	16
3.3 Tambura u školstvu.....	24
4. GRADNJA TAMBURA.....	26
5. ZAKLJUČAK.....	28
6. POPIS LITERATURE.....	29
7. POPIS SLIKA.....	30

1. UVOD

Tema ovog diplomskog rada je povijest tambure u Hrvatskoj, s naglaskom na područje grada Osijeka. Cilj je vrlo sličan – fokusirati se na korijene, nastanak i dolazak tambure i njezinih preteča na područje današnjeg Balkana i Republike Hrvatske. Zatim, pratit će se razvoj tambure kao instrumenta, ali i percepcija društva o njoj – od doba ilirskog pokreta pa sve do danas. Isto tako, detaljno će se prikazati priroda tambure kao instrumenta; vrste i građa tambura; vrste sustava tambura; proces gradnje; usustavljanje tambura u ansambl ili orkestar; način bilježenja dionica u partiturama. Naposljetku, govora će biti o statusu tambure u današnjem školstvu i borbi za ravnopravnost unutar istog.

2. O TAMBURI

Tambura (turski *tanbura* < arap. *ṭanbūr*), žičano trzaće glazbalo tradicijske glazbe. Rabi se osobito u Slavoniji i Vojvodini, zatim Bosni, Hercegovini, Makedoniji i Kosovu te u manjoj mjeri u Bugarskoj, Grčkoj i Albaniji. Razvila se iz dugovrate lutnje *tanbur*, perzijskoga podrijetla, što su je u jugoistočnu Europu donijeli Osmanlije u XIV. i XV. st.¹.

Prema *Muzičkoj enciklopediji* (1974) tambura je narodni trzalački instrument. Ona je tradicionalno, a ne autohtono glazbalo južnih Slavena i drugih naroda na Balkanu, gdje su je donijeli Turci u 14. i 15. stoljeću. Stoga, tambura je instrument čije porijeklo zapravo nije slavensko, ali se stoljetnom uporabom ukorijenila u srž naroda i narodnih običaja ovog podneblja, točnije postala je dio tradicijske baštine slavenskih naroda. Zato treba potpunije objasniti značenje pojma *tradicija*.

„Riječ *tradicija* dolazi od latinske riječi *traditio* što znači predaja, predavanje. Pojam *tradicija* općenito označava ono što se uvriježilo, uobičajilo na nekom području tijekom duljega razdoblja (npr. hrvatska jezična tradicija, folklorna tradicija). Tambura se u tradiciju implementirala ponajviše preko folklora. Folklor (engl. *folklore*, od *folk*: puk, narod i *lore*: nauk, znanje) jest stvaralaštvo utemeljeno na tradiciji neke kulturne zajednice, koje pojedinci ili skupine uče i reproduciraju identitet te zajednice. U širem smislu folklor označava i narodnu, odnosno pučku kulturu; u Hrvatskoj je uobičajen u značenju zajedničkoga imena za tradicijsku umjetnost koja sadrži oblike književnosti (usmena ili pučka književnost), glazbe (folklorna ili narodna glazba), plesova (folklorni ili narodni ples), dramskoga izraza (folklorno kazalište) te likovnoga stvaralaštva (folklorni likovni izraz).“ (Ralašić, 2020:9)

2.1 Opis glazbala

Tambura je glazbalo koje pripada skupini kordofona i porodici lutnji. U skupinu kordofona se ubrajaju glazbala čiji zvuk nastaje titranjem jedne, dviju ili više napetih žica. Ukoliko zvuk kordofona nastaje trzanjem ili otkucavanjem žica, riječ je o podskupini trzalačkih glazbala. Dakle, tambura je kordofono, trzalačko glazbalo čiji je trup ovalnog, kruškolikog, tikvastog ili gitarastog oblika uz kraći ili duži vrat na kojem se nalaze držači žica. Pretpostavlja se da je na našem geografskom području tambura nastala od lutnje dugog vrata, a mandolina od lutnje kratkog vrata.

¹ *tambura*. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 28. 5. 2022. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=60327>>

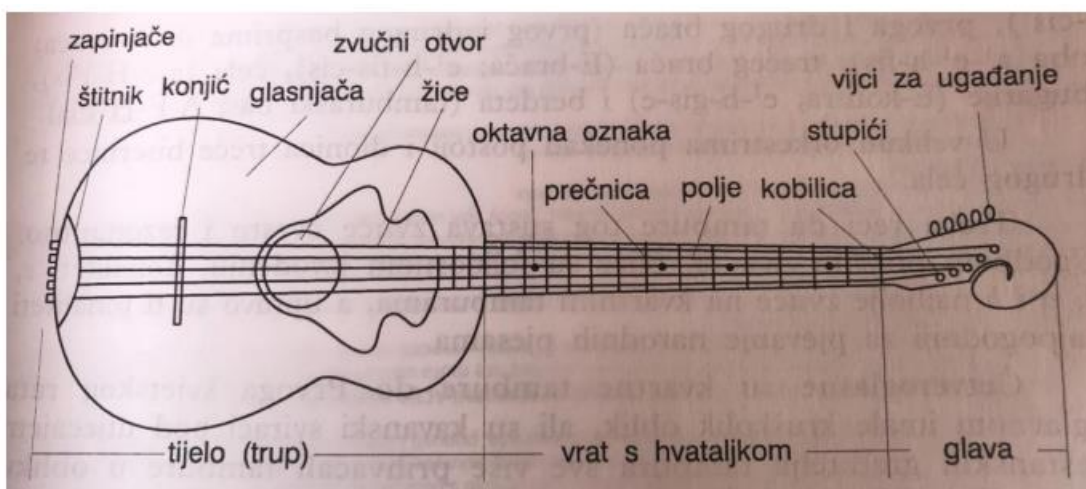
Glavni dijelovi tambure su trup, vrat s hvataljkom te glava s vijcima. Trup (*tijelo, korpus, zvekaló, kopanjica*) tambure može biti izdubljen u komadu drveta ili sastavljen te lijepljen od ravnih i savijenih daščica. Prema tome, trup može biti ovalnog, kruškolikog, gitarastog ili violinskog oblika. Vrste drveta korištene za izradu tambure mogu biti javor, klen, šljiva, kruška, lipa, topola, dud, orah jablan te jasen. Nadalje, trup tambure se sastoji od stražnje i gornje ploče. Gornja ploča, odnosno glasnjača, služi kao rezonator, tj. zajedno sa stražnjom pločom tvori šupljinu koja pojačava zvuk titrajućih žica – rezonantnu kutiju. Glasnjača ima više malih zvučnih otvora (*bisernica*) ili jedan ovalni zvučni otvor *luknju* (*brač, bugarija, berde, čelo*). Tambure violinskog oblika imaju zvučni otvor istovjetan gudačkim glazbalima. Gornji dio glasnjače svih vrsta i oblika tambure, obložen je daščicom od tvrdog drveta (*furnir*) čija je uloga zaštita glasnjače od ogrebotina trzalice.

Vrat (*ručica, divčik*) veže trup i glavu tambure. Donja strana je zaobljena, a gornja ravna. Na ravnoj strani vrata se nalazi hvataljka, izrađena od tvrdog ili egzotičnog drveta, na kojoj su pričvršćeni pragovi (*prečnice, krsnice, perdeta, kote*) od tanke čelične žice. Pragovi odvajaju tzv. polja na hvataljci tambure te se broje od glave prema trupu tambure.

Glava (*čivijište*) tambure pridržava žice, a sastoji se od utaknutih vijaka (*čivije*) i metalnog mehanizma za navijanje žica. Glavu i vrat tambure dijeli kobilica s utorima u koje se stavljaju žice, a može biti izrađena od kosti ili tvrdog drveta. Žice se zatežu vijcima preko kobilice na gornjem dijelu te preko konjića na donjem dijelu tambure te vežu za zapinjače (*petlje, kopče*). Zapinjače su uvijek prekrivene metalnim ili kožnim štitnikom u svrhu zaštite od uboda na oštre završetke žica.

Broj žica na tamburi može varirati, od dvije do deset, ali su najčešće tambure s pet ili šest žica. Tambure mogu biti jednoglasne, dvoglasne, troglasne, a danas su najzastupljenije četveroglasne tambure. Žice se na tamburama broje od najsitnijih do najkrupnijih. Najsitnije žice su većinom udvojene te ih se naziva prvim žicama, a ostale krupnije žice prema redoslijedu drugom, trećom i četvrtom žicom.

Zvuk, odnosno ton na tamburi se postiže okidanjem žice trzalicom ili vrlo rijetko prstom. Kratki se tonovi otkucavaju, a duži trzaju. Sredstvo kojim se postiže ton je trzalica (*terzijan, plektrum*), nekada izrađivana od lako dostupnih prirodnih materijala (kora drveta, gušće pero, kravljji rog), a danas najčešće od plastike. Dva glavna tipa trzalice su trokutasti i pravokutni. Oba tipa trzalica su zaobljenih rubova, a kod onih pravokutnog oblika širina je oko 25mm te dužina oko 80mm (Ferić, 2011).

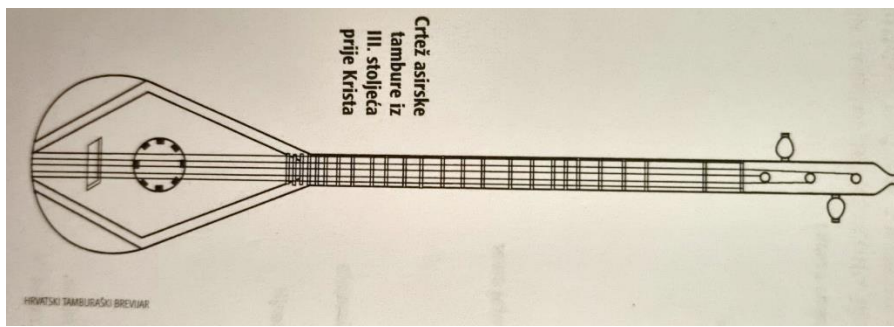
Slika 1. Dijelovi tambure (Leopold, 1995)

2.2 Tehnika sviranja tambure

Tehnika sviranja tambure je slična tehnici sviranja gitare. Ton na tamburi dobiva se udarcem trzalice o žicu. Trzalica se drži između zadnjeg članka kažiprsta i palca. Ostali prsti na desnoj ruci savijeni su poput kažiprsta. Što se tiče postave lijeve ruke, lakat je opušten uz rame, a palac i kažiprst obuhvaćaju vrat tambure. S ostalim prstima (uključujući i kažiprst) pritišću se žice i to vršcima prstiju (jagodicama) i tako se dobivaju različiti tonovi. Dlan ne smije dodirivati vrat tambure. (Leopold, 1995)

2.3 Podrijetlo tambure

Podrijetlo i nastanak tambure kao trzalačkog instrumenta itekako je sporno te postoje oprečna mišljenja i tvrdnje. Prema Feriću (2011), koji je „istinu“ o porijeklu i nastanku tambure podrobnije istražio u svjetskoj literaturi, praporiijeklo slavenske tambure može se pratiti barem pet tisuća godina unazad. Navodi da, uz kulture stare Mezopotamije koje su se koristile glazbalom kruškolikog oblika i dugog vrata, likovni dokazi sličnih instrumenata postoje i u Egiptu. Instrument zvan lutnja također se vezuje uz Egipat, a kasnije ga često susrećemo u antičkom razdoblju, tj. kod starih Grka i Rimljana. Nadalje, tvrdi da su priznati etnomuzikolozi čiji je predmet istraživanja bila „naša“ tambura suglasni da su glazbalo kruškolikog trupa slično našem braću, Arapi primili od starih Perzijanaca i Egipćana. Arapi su glazbalo zatim prenijeli Turcima koji su preteču današnjih tambura na balkansko područje donijeli u vrijeme svojih osvajačkih pohoda, tj. tijekom 14. i 15. stoljeća.

Slika 2. Crtež asirske tambure (Ferić, 2011: 22)

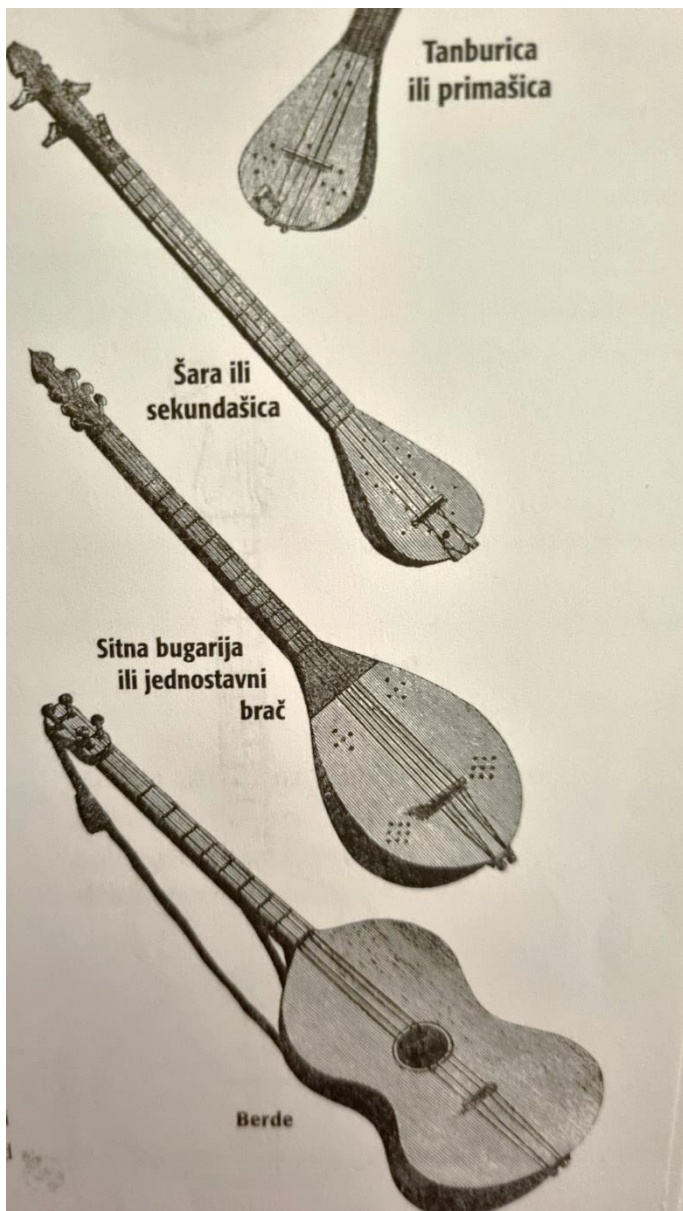
Prema tome, može se zaključiti da je prva postojbina tambure na balkanskom području bila Bosna, a manjim seobama je prenesena u Slavoniju, Srijem i Bačku gdje je postala glazbeni idiom. Najjače uporište tambura je imala u Slavoniji u 18. stoljeću te će se zatim proširiti cijelim područjem današnje Hrvatske, a i susjednih zemalja.

2.4 Etimologija tambure

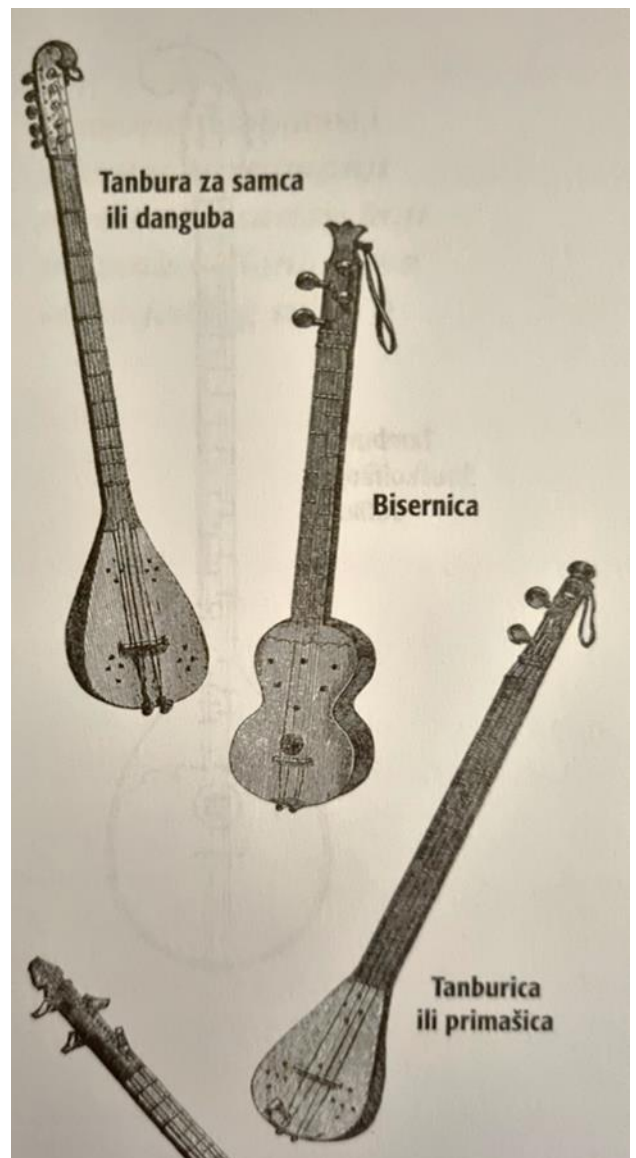
„Domaći etnomuzikolozi suglasni su da riječ tambura potječe iz perzijskog jezika, od riječi *tn* (*tan*), što u prijevodu znači žica. Toj su riječi Turci dodali nastavak *bur*, za konačnu tvorbu imena *tanbur* ili *tambur*. U nas se toj riječi dodao samoglasnik *a* za naziv *tambura*, u deminutivu *tamburica*. Da riječ dolazi s istoka, potvrđuju riječi *tambur*, *tambar*, *tmbuk* i *tabir* iz perzijskog jezika. Sličnog je naziva ukrajinska *bandura*, kao i bugarska *pandura*, koju u svojim zapisima spominje Franjo Ksaver Kuhač (1854-1911.). Prema budističkoj mitologiji, prvu je tamburu načinio bog Tamburu, zaštitnik glazbe i glazbenika, pa se po nekima smatra da joj otuda potječe ime.“ (Ferić, 2011:25)

Prva tambura na području današnje Hrvatske bila je samica, karakterističnog naziva jer se svirala kao solistički instrument. Ubrzo su nastale tambure različitih oblika, veličina, ugodbe i funkcije unutar skupnog muziciranja – glazbenog sastava ili orkestra. Iako joj se tijekom vremena mijenjao izgled i zvučnost, broj žica i način ugađanja, danas je najzastupljenija četveroglasna tambura dvaju različito ugađanih sustava. (Ferić, 2011)

„Gradnjom i pojavom novih tambura nastaju i nova imena. Za solističke folklorne tambure nazivi su orijentalnog podrijetla, ovisno o lokalitetu Balkana na kojem su se te tambure svirale, nose i različite nazive: *baglama*, *bodluk*, *bozdruk*, *šargija*, *šarki*, *saz*, *čunar*, *čingr*, *čanguri*, *čangrija*, *bazuk*, *karaduzen*, *karaduz*, *sedefli tambura*... Druga su imena preuzeta iz narodnoga govora: *samica*, *dangubica*, *cika*, *cikuša*, *čandrkalica*; *tikvara*, *potpalac*, *šara*, *dvotelnik*, *trotelnik*...“ (Ferić, 2011:25)

Slika 4. Prikaz različitih vrsta tambure (Ferić, 2011:25)

Slika 3. Prikaz različitih vrsta tambure (Ferić, 2011:25)

2.5 Osnovna funkcija i podjela tambura

Po uzoru na skupine instrumenata koji se ubrajaju u kategoriju klasičnih glazbala, tvoreći tako simfonijski orkestar ili pak manji ansambl slične forme, tamburaška glazbala svojom različitosti također tvore zasebnu skupinu (tradicijskih) instrumenata. Primjerice, podjela tambura i funkcija pojedine vrste tambure vrlo su slične standardnoj postavi gudačkog ansambla (kvarteta). Stoga, u sljedećem ulomku će se ukratko prikazati osnovna podjela današnjih tambura; njihova funkcija unutar tamburaškog ansambla; osnovne značajke po kojima se međusobno razlikuju.

„*Bisernica* svira glavnu melodijsku liniju i najviše tonove u orkestru i sastavu. Dije se na prve i druge bisernice jednako ugođene, te treću bisernicu, malo veću i niže ugođenu tamburu, a samo iznimno iste veličine i ugodbe.

Brač udvaja melodijsku liniju, ponekad pojednostavljenu, u oktavi niže od bisernice, a kod troglasnih i četveroglasnih tambura većinom se kreće u tonskom opsegu ženskih glasova. Bračevi se dijele na prve, druge, ponegdje i treće, sve jednako ugođene. Treći drugačije ugođeni brač (*čelović*) proširuje opseg bračevima na niže, ima ulogu trećeg glasa, a po većem dijelu tonskog opsega odgovaraju tenorima.

Čelo udvaja ili ukrašava basovu pratnju. Troglasno ili četveroglasno čelo u dijelu tonskog opsega pokriva duboke muške glasove. U nekim se partiturama dijele na prva i druga čela (*čelo-berde*).

Bugarija je akordičko i ritmičko glazbalo, ima ih više različito ugođenih, o čemu će poslije biti opširnijih opisa.

Berde imaju ulogu basa u tamburaškom orkestru, ugođene su oktavu niže od čela, a kao bugarija i sve ostale tambure mogu biti različitih veličina, broja žica, oblika i ugodbe.

Funkciju takozvane tamburaške pratnje treba shvatiti uvjetno, odnosno i te se tambure mogu rabiti kao melodijske, kao što one melodijske mogu ponekad biti akordička i ritmička glazbala. U zboru od najviše 20 tamburaša i tamburaškom orkestru, ovisno o sustavu tambura, bisernice se dijele na prve, druge, treće, bračevi prve, druge i treće, čeloviće (E-bračeve), čela (*čelo-berde*), bugarije prve, druge i treće, te berde. Pokraj rednih brojeva koji se dopisuju melodijskim i akordičkim tamburama, za pobliže imenovanje glazbala i sustava kojim pripadaju, dodaje se ime tona koji zvuči na prvim žicama, ili prvoj slobodnoj žici tambure. Tako govorimo o G-bisernici, D-bisernici, E-bisernici, G-braču, D-braču, A-braču, E-braču, G-čelu, A-čelu, G-bugariji, D-bugariji, A-bugariji, E-bugariji, G-berdama, A-berdama.“ (Ferić, 2011:26)

2.6 Sustavi tambura

Do sredine 19. stoljeća tambura je imala jednu ili više žica, a prevladavala je samica². Primarna uloga tambure bila je pratnja pjesmi i plesu. Budući da se u to vrijeme na našem području utemeljuju prva glazbena društva, pa tako i prva tamburaška društva, sastavi i zborovi,

² Samica je kordofono solističko tradicijsko glazbalo s četiri žice ugođena na dva tona, u intervalu kvarte.

započinje razvoj i gradnja tambura različitih veličina i načina ugađanja. Nadalje će se definirati pojam sustava tambura te navesti samo oni temeljni sustavi tambura koji su u određenom povijesnom razdoblju bili dominantni u tamburaškoj praksi na području Balkana, a detaljnije objasniti sustav koji je danas najzastupljeniji u tamburaškom muziciranju hrvatskog područja.

Prema Feriću (2011), sustavi tambura podrazumijevaju svrstavanje tamburaških instrumenata u četiri temeljna sustava, a prema sljedećim kriterijima: po intervalskom odnosu slobodnih žica; po načinu ugađanja; po obliku glazbala; po broju žica.

Stoga, razlikujemo sljedeće sustave tambura:

- Farkašev sustav jednoglasnih, dvoglasnih i troglasnih tambura;
- Troglasni kvintni sustav;
- Četveroglasni kvartni G-D sustav;
- Četveroglasni kvartni A-E sustav.

Upravo je četveroglasni kvartni A-E sustav onaj najzastupljeniji u Hrvatskoj te će o njemu biti riječ u daljnjem tekstu.

Ferić (2011) navodi da se četveroglasni kvartni A-E sustav razvio početkom 20. stoljeća u Bačkoj i istočnom Srijemu gdje je njegova upotreba u to vrijeme i prevladavala. Iako je u Slavoniji (Osijek, Vinkovci) i zapadnom Srijemu (Ilok) primarni sustav bio četveroglasni kvartni G-D sustav, krajem pedesetih godina prošlog stoljeća kvartni A-E sustav se počeo sve više prihvaćati. Zatim, krajem devedesetih godina prošlog stoljeća pa sve do danas, ranije spomenuti sustav prihvaća većina sastava i orkestara u Slavoniji (Požega, Našice, Slavonski Brod, Đakovo...), kako estradnih tako i onih profesionalnih. Bitno je naglasiti da je četveroglasni kvartni A-E sustav postao svojevrsan službeni sustav tambura u RH, što potvrđuje njegovo korištenje u školstvu i profesionalnim tamburaškim orkestrima kao što su oni ansambla *Lado* i *Hrvatske radiotelevizije*.

Prema Feriću (2011), orkestar s tamburama kvartnog A-E sustava ima sljedeće dionice: prvu bisernicu; drugu bisernicu; prvi brač; drugi brač; treći brač; čelo; bugariju; berde.

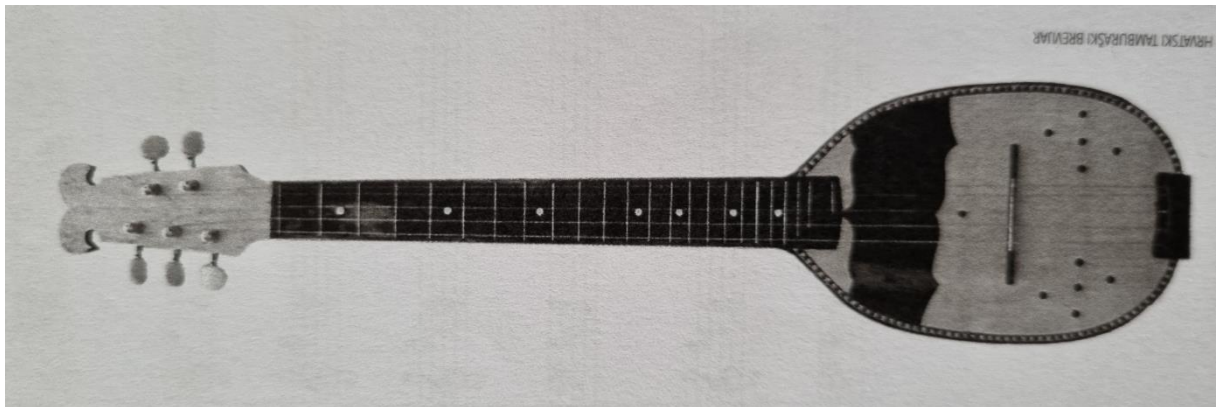
ČETVEROGLASNI KVARTNI A-E SUSTAV							
TAMBURA	BISERNICA	BRAČ		BUGARIJA	ČELO		BERDE
		A	E	E	ručno	stojeće	(3/4)
MENZURA	382	570	660	680	700	870	1160
TIJELO S VRATOM	480	725	825	825	875	1200	1600

Izvor: S. M. Gilg 1894., Novo Čiče

Slika 5. Dimenzije tambura u četveroglasnom kvartnom A-E sustavu (Ferić, 2011:121)

2.6.1 E-bisernica

E-bisernica je najmanja tambura ovog sustava. Najčešće je građena iz jednog komada drva, ali danas se sve više primjenjuje način gradnje koji podrazumijeva zasebnu gradnju trupa (kopan ili lijepljen od savijenih i ravnih daščica) te zasebno oblikovanje vrata s hvataljkom i glave. Dužina instrumenta varira od 621 do 637 mm, a širina od 135 do 148 mm. Vrste drveta korištene u gradnji tambura, pa tako i bisernice variraju u odnosu na različite dijelove tambure. Prema tome, trup i vrat bisernice, kako je navedeno i u ranijem poglavlju, grade se od javora, kljena, kruške, šljive, višnje, duda ili oraha. Glasnjača se gradi od smrekovine ili jelovine, a na vrat se lijepi tanka daščica debljine 2-3 mm od tvrdog drveta (oraha, bagrema ili ebanovine), a koja zapravo čini hvataljku. Glava bisernice je oblika lire te je na nju ugrađen mehanizam za navijanje žica. Iako e-bisernica ima 5 žica, prve dvije percipiraju se kao jedna žica jer su jednako ugođene.

Slika 6. E-bisernica (Ferić, 2011:106)

Slobodne žice ugođene su ovako

Piše se

Zvuči

Slika 7. Slobodne žice e-bisernice (Ferić, 2011:106)

2.6.2 A-brač

Sljedeća vrsta tambure četveroglasnog kvartnog A-E sustava je A-brač. Trup mu je gitarastog oblika, a sastavljen je od savijenih obodnih daščica te ravne donje i gornje ploče, tj. glasnjače. Obod i donja ploča se najčešće grade od javora, a glasnjača od smrekovine ili jelovine. Vrat je u pravilu građen od istog drveta kao i trup, a na vrat je, podrazumijeva se, nalijepljena hvataljka od tvrdog drveta. Dužina A-brača je između 880 i 900 mm, dužina samog trupa od 392 do 399 mm, a najveća širina varira od 280 do 297 mm. Visina oboda trupa kreće se od 59 do 69 mm. Glava ima oblik polulire i na njoj se nalazi metalni mehanizam za navijanje žica kojih ima pet, te su prve dvije ugođene na isti ton po istoj analogiji kao kod bisernice. U partiturama postoje I. i II. A-brač koji su jednako ugođeni i istog oblika, točnije isti instrumenti s različitim dionicama u određenom ansamblu.

Slika 8. A-brač (Ferić, 2011:107)

Na slobodnim žicama pišu se i zvuče ovi tonovi

Piše se

Zvuči

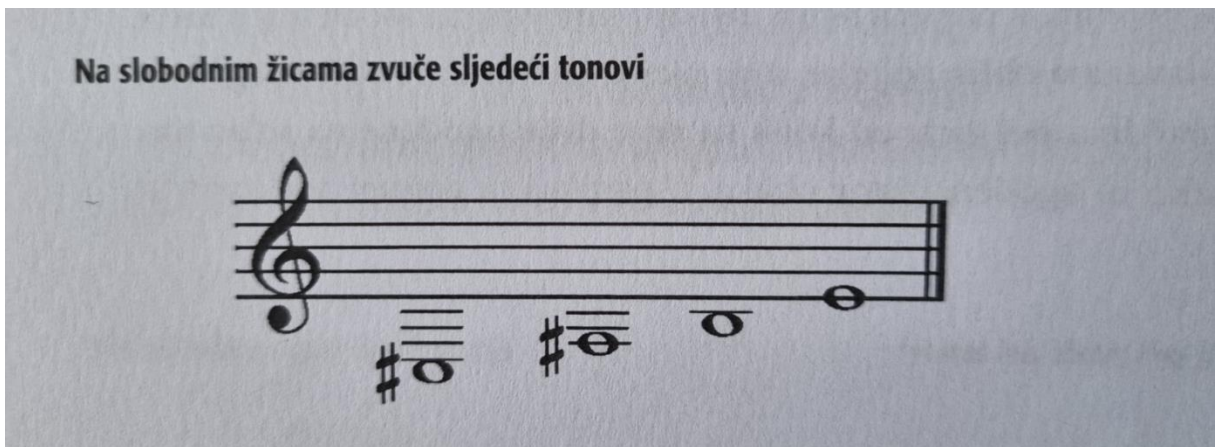
Slika 9. Slobodne žice A-brača (Ferić, 2011:107)

2.6.3 E-brač

E-brač je po svim elementima vrlo sličan A-braču, osim što je po veličini malo veći od njega. U gradnji E-brača koriste se identične vrste drveta kao i kod ostalih vrsta bračeva. Ukupna dužina E-brača je između 970 i 975 mm, dužina trupa iznosi od 430 do 452 mm, a najveća širina trupa od 312 do 315 mm. Broj žica i način ugodbe identični su kao i kod drugih vrsta bračeva.

Slika 10. E-brač (Ferić, 2011:108)

Slika 11. Slobodne žice E-brača (Ferić, 2011:108)

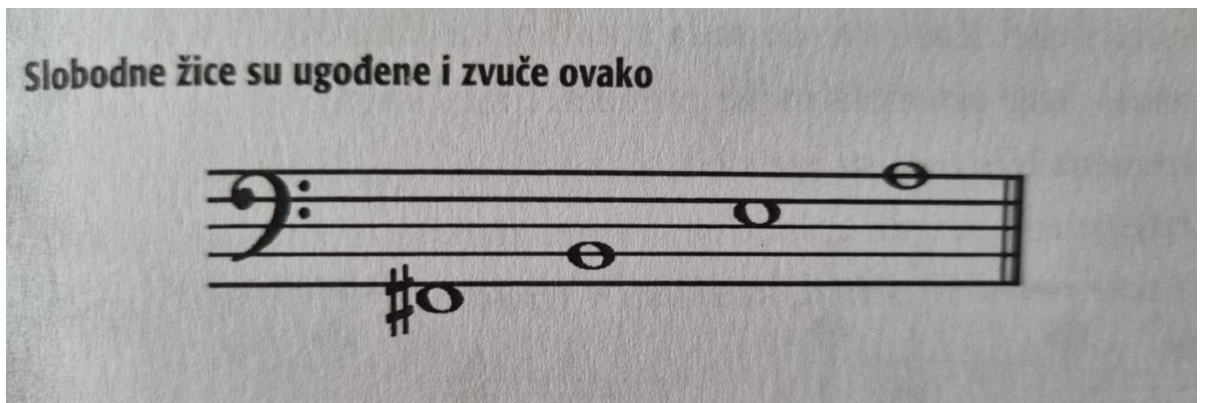
2.6.4 Čelo

Čelo ovog tamburaškog sustava se u većini značajki podudara sa značajkama brača, osim što je od njega veće. Ono u čemu se razlikuje jest glava građena u obliku puža; dužina instrumenta između 1055 i 1085 mm, dužina trupa između 485 i 489 mm, širina od 360 i 380

mm; četiri žice ugođene na četiri tona u intervalu kvarte. Isto tako, dionica čela se u partiturama piše u F-ključu.

Slika 12. Čelo (Ferić, 2011:109)

Slika 13. Slobodne žice (Ferić, 2011:109)

2.6.5 E-bugarija

E-bugarija je gitarastog oblika i malo je veća od E-brača, a građena je od istog materijala kao i ostale vrste bračeva. Ukupna dužina je od 1020 do 1040 mm, dužina trupa od 466 do 490 mm, a najveća širina trupa od 350 do 384 mm. Ima pet žica od kojih su prve dvije standardno ugođene na isti ton, iako se kod novijih modela e-bugarije mogu naći i samo četiri žice, tj. prva žica nije udvojena. Treba ponoviti da je e-bugarija, kao i ostale bugarije, prvenstveno akordičko-ritmičko glazbalo čije slobodne žice daju četveroglasni akord, kvintakord E dura s udvojenim temeljnim tonom u najvišem glasu.

Slika 14. E-bugarija (Ferić, 2011:110)

Slobodne žice ugođene su na četiri tona

Piše se

Zvuči

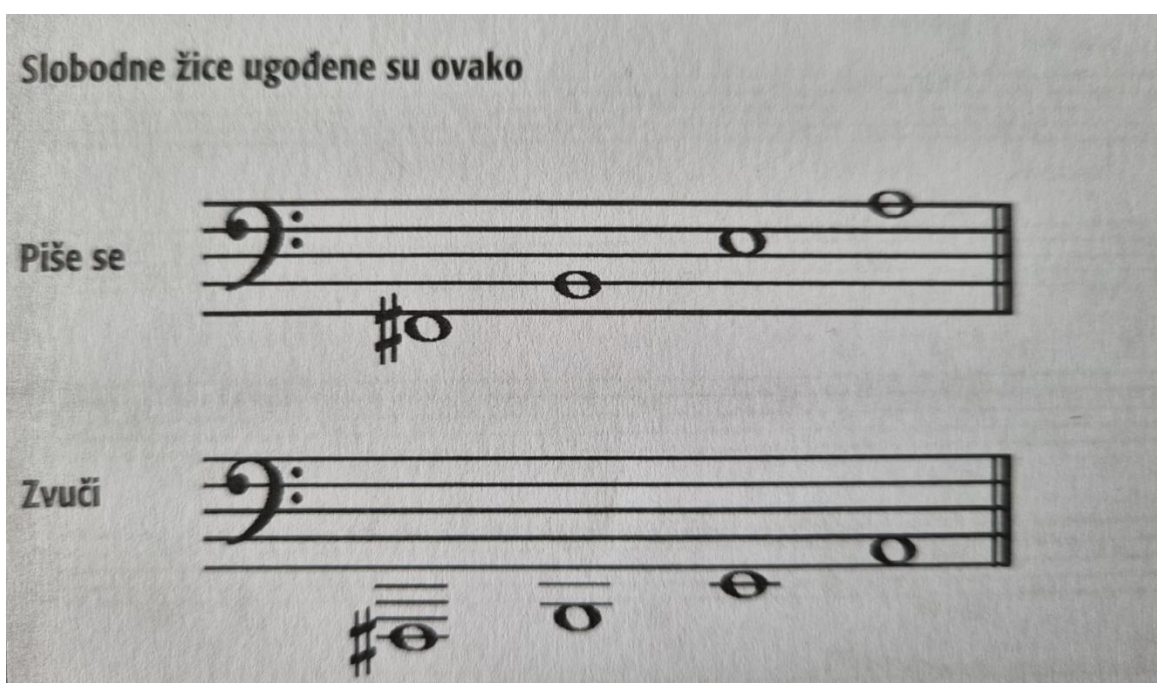
Slika 15. Slobodne žice E-bugarije (Ferić, 2011:110)

2.6.6 Berde

Berde, veličinom najveća vrsta tambure, ima oblik sličan kontrabasu. Gradi se od istog materijala kao i ostale tambure, a oblik glave je isti kao i kod čela – oblik puža. Većina berdi je dugačka od 1910 do 1940 mm, ali se grade i veće i manje od ovih dimenzija. Dužina trupa je 1082 do 1157 mm, širina trupa 640 do 690 mm, a najveća visina obodnih dasaka 207 do 220 mm. Berde imaju četiri žice ugođene na četiri tona koji su međusobno u intervalu kvarte, a dionica se zapisuje u F ključu. Berde svira dionicu basa te uz bugariju dopunjuje akordičku i ritmičku pratnju.

Slika 16. Berde (Ferić, 2011:113)

Slika 17. Slobodne žice berde (Ferić, 2011:113)

3. POVIJEST TAMBURAŠKOG MUZICIRANJA U OSIJEKU

„Ni u jednoj zemlji, kao što je to u Hrvatskoj, tambura nije uhvatila tako duboke korijene. Od početaka proširila se cijelim državnim teritorijem i dijelovima susjednih država u kojima žive Hrvati. (...) Tambura je najraširenije hrvatsko folklorno glazbalo, a osim toga, ni u jednom drugom narodu koji svira tambure nije napisano toliko umjetničkih djela za tamburaške orkestre. I ni jedno drugo glazbalo, kao što su to činili s tamburom, nisu naši osvajači pokušali potisnuti i nametnuti nam svoju glazbu i instrumente. Tambure su Hrvati nosili i onda kad su morali u tuđu vojsku ili u rovove dok su branili svoju Domovinu od agresorskih nasrtaja. Uz tambure se slavi novi život, s tamburama umiremo. Tambure su sastavni dio naših života.“ (Ferić, 2011:13)

Prethodan citat Martina Vukovića preuzet iz *Hrvatskog tamburaškog brevijara* autora Mihaela Ferića, poslužio je kao svojevrsan predgovor ovom poglavlju. Sažeto i jezgrovito predstavlja važnost tambure u Hrvatskoj kroz njezinu povijest, ali i njezinu duboku povezanost s hrvatskim narodom, nadilazeći tako status narodnog instrumenta te pretvarajući se u oznaku identiteta i ponosa jedne nacije.

3.1 O povijesti tambure u Hrvatskoj

Tambura je od svog dolaska na područje današnje Hrvatske pa sve do tridesetih godina 19. stoljeća bila ruralno solističko glazbalo. Preokret se događa upravo tada jer tamburu postupno prihvaćaju građanski slojevi te ona postaje dijelom skupnog muziciranja u amaterskim glazbenim društvima. Stoga, tamburaški orkestar je skupina tamburaša koji zajedno sviraju na tamburama različitih veličina i oblika. Svaki svirač ima stalno mjesto u orkestru. Uobičajeno je da svirači za vrijeme izvođenja glazbe sjede, a pred sobom imaju stalke s notama. Tamburaškim orkestrom ravna dirigent orkestra, orkestar svira po notama, bez improvizacije. Najmanji orkestri imaju barem dvanaest tamburaša, iako bi se takve tamburaške skupine zbog broja svirača i načina grupiranja dionica zapravo trebale zvati komornim tamburaškim ansamblima. U početnom razvoju orkestralne glazbe, orkestar je bio nasumce sastavljen. (Leopold, 1995)

Prvo tamburaško amatersko društvo, tj. orkestar od šest tamburaša amatera, osnovao je ilirski glazbenik i rodoljub Pajo Kolarić 1847. godine u Osijeku. Ovaj događaj je začetak skupnog tamburaškog muziciranja te gradu Osijeku daje status kolijevke orkestralne tamburaške glazbe u Hrvatskoj. O tome svjedoči i sljedeći navod: „Tambura je jedina od hrvatskih tradicijskih glazbala postala koncertno orkestralno glazbalo, a Osijek je kao sjedište

tadašnje hrvatske pokrajine Slavonije postao tamburaško ishodište i sjedište Hrvatske i cijeloga slavenskog juga.“ (Ferić, 2011:125)

Današnji tamburaški orkestri imaju sljedeću postavu dionica:

- bisernica prva 3 svirača
- bisernica druga 3 svirača
- bisernica treća 3 svirača
- brač prvi 4 svirača
- brač drugi 4 svirača
- brač treći (e-brač) 4 svirača
- (čelović) 4 svirača
- čelo 2 svirača
- čelo-berde 2 svirača
- bugarija prva 2 svirača
- bugarija druga 2 svirača
- berde 3-4 svirača

3.2 Povijest tamburaškog muziciranja u Osijeku

Iako je fokus ovog poglavlja tamburaško muziciranje u gradu Osijeku, njegova povijest i razvoj do današnjih dana, bitno je smjestiti temu rada u kontekst vremena i već postojećeg glazbeno-kulturnog života grada.

„Glazbeni život u Osijeku u 19. stoljeću grupira se oko tri glazbena središta čija su okosnica glazbena i pjevačka društva, glazbene škole i Njemačko glazbeno kazalište. Njima se postupno priključuje i četvrto glazbeno središte koje čini tamburaški pokret.“ (Bašić, 2022:84)

Budući da je Osijek sredinom 19. stoljeća bio kulturni i industrijski centar Slavonije, urbani razvoj grada, a posebice gradske četvrti *Tvrđa*, pojačavao je kulturne potrebe građanskog sloja stanovništva. To se očitivalo u općem povećanju interesa za bavljenje glazbom, no prije svega u želji za kulturnom ponudom kao što su glazbene kazališne predstave i raznovrsne koncertne priredbe. Multinacionalni sastav tadašnjeg stanovništva iziskivao je korištenje njemačkog jezika kao jezika poslovne i javne komunikacije. Tako na scenu stupa Njemačko

glazbeno kazalište koje je dugo vremena, uz ranije manje ozbiljna amaterska pjevačka društva, bilo sinonim za glazbeni i kulturni život Osijeka. Sam početak djelovanja kulturnih događanja u kategoriji Njemačkog glazbenog kazališta zabilježen je 1774. godine u sklopu zgrade Generalkasarne u Tvrđi. Preseljenje kazališta u novu zgradu u Gornjem gradu dogodilo se 1866. godine. Treba naglasiti da je kroz malo više od stoljeća, Njemačko glazbeno kazalište djelovalo na vrlo visokoj razini, a repertoarom je bilo slično manjim kazalištima u Beču, Budimu i Pešti (operni repertoar i koncertna gostovanja). S radom prestaje od osnutka nacionalnog kazališta u Osijeku 1907. godine. (Bašić, 2022)

Daljnji tekst će biti usmjeren na osječke glazbenike koji su dali izniman doprinos tamburaškoj glazbi i razvoju tambure u Hrvatskoj općenito, a posebice u gradu Osijeku. Isto tako, prikazat će se bogata povijest tamburaškog skupnog muziciranja na području današnje RH, a primarno u gradu Osijeku. Sljedeći navod pobliže opisuje mentalitet svih slojeva tadašnjeg stanovništva Osijeka: „Kao i u proteklim stoljećima, tako i u vrijeme života i djelovanja Paje Kolarića, u Osijeku se u narodu pjevalo i sviralo u svim zgodama, i to na ulici, gostionicama i svratištima, sajmovima, u crkvama, na različitim proslavama, svatovima, ali i na pokopima. Zanimljivost osječkog glazbenog života pak, u građanskim je krugovima ta, što se osim europske umjetničke glazbe, njegovala i narodna glazba na tamburi.“ (Bašić, 2022:91)

„Prvi i najstariji od njih je Paulus Pajo Kolarić (1821. – 1876.), vatreni pristaša ilirskog preporoda, skladatelj, pjevač lijepoga baritonskog glasa, glazbenik tamburaš, pripadnik kruga vodećih ilirskih glazbenika i utemeljitelj prvog tamburaškog društva u nas. Rođen je u Osijeku, gdje je i umro i pokopan na tamošnjem groblju Svete Ane.“ (Ferić, 2011:125)

Slika 18. Paulus Pajo Kolarić

Aktivan u javnom i političkom životu, uz Lisinskog, Livadića, i Rusana, bio je jedan od najistaknutijih ilirskih glazbenika. Treba naglasiti da je Kolarić, uz sva ranije navedena postignuća, prvi poznati tamburaški skladatelj te pokretač glazbenog života u Osijeku i okolici. Njegov opus od 11 pjesama zabilježio je Franjo Kuhač o kome će riječi biti u nastavku rada. Isto tako, važan je podatak da je Kolarićeva tambura najstarije sačuvano tamburaško glazbalo, a danas je pohranjena u *Muzeju Slavonije* u Osijeku. Vjeruje se da pripada tipu bosanske šargije i saza. (Ferić, 2011)

Sljedeći među prvim promicateljima tambure i tamburaškog muziciranja je bio Ivan Sladaček (1820. – 1899.). Djelovao je kao učitelj glazbe u Osijeku i Vukovaru, a bio je prvi koji je svoje učenike učio svirati prema notama. Osnovao je tamburaški zbor, a koncert koji je održan u Zagrebu 1880. godine bio je prvo „tamburanje“ prema notama, dakle bez improvizacije ili „okvirnog“ sviranja. (Ferić, 2011)

Treći Osječanin koji je zadužio orkestralnu tamburašku glazbu bio je Kolarićev sljedbenik Mijo Majer (1863. – 1915.). Svirati tamburu prema notama naučio je u gimnaziji u rodnom Osijeku, upravo od svog učitelja Ivana Sladačeka. Nakon odlaska na studij u Zagreb, osniva tamburaški zbor, a godine 1882. *Sveučilišno tamburaško društvo Hrvatska lira* koje je činilo dvanaest tamburaša i dirigent. (Ferić, 2011)

Franjo Ksaver Kuhač (1834. – 1911.), melograf i utemeljitelj hrvatske etnomuzikologije, bio je velika podrška prethodno navedenim osječkim promicateljima tamburaške glazbe. Budući da je Paju Kolarića upoznao kao dječak, njegov ga je utjecaj pratio kroz daljnji glazbeni razvoj te je tambura dobila mjesto u njegovom muzikološkom radu. U skladu s tim, Kuhač je tamburi posvetio tri rada koja se sadržajno naslanjaju na njegov prvi i opširniji rad *Kulturno historijske studije*, objavljen u nekoliko knjiga *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu* (1877. – 1882.): *O tamburaških družinah i o ugodbi tanburice* (objavljen 1887. u časopisu *Sloga*); *O ugodbi tanburice, o popunjenju tamburaškog orkestra i o glazbenim nazivima* (repliciran 1906. u časopisu *Tamburica i Narod*); *Razvitak tanbure i tamburaške glazbe u novije doba* (objavljen 1906. u *Savremeniku*). (Ferić, 2011)

Slika 19. Franjo Ksaver Kuhač

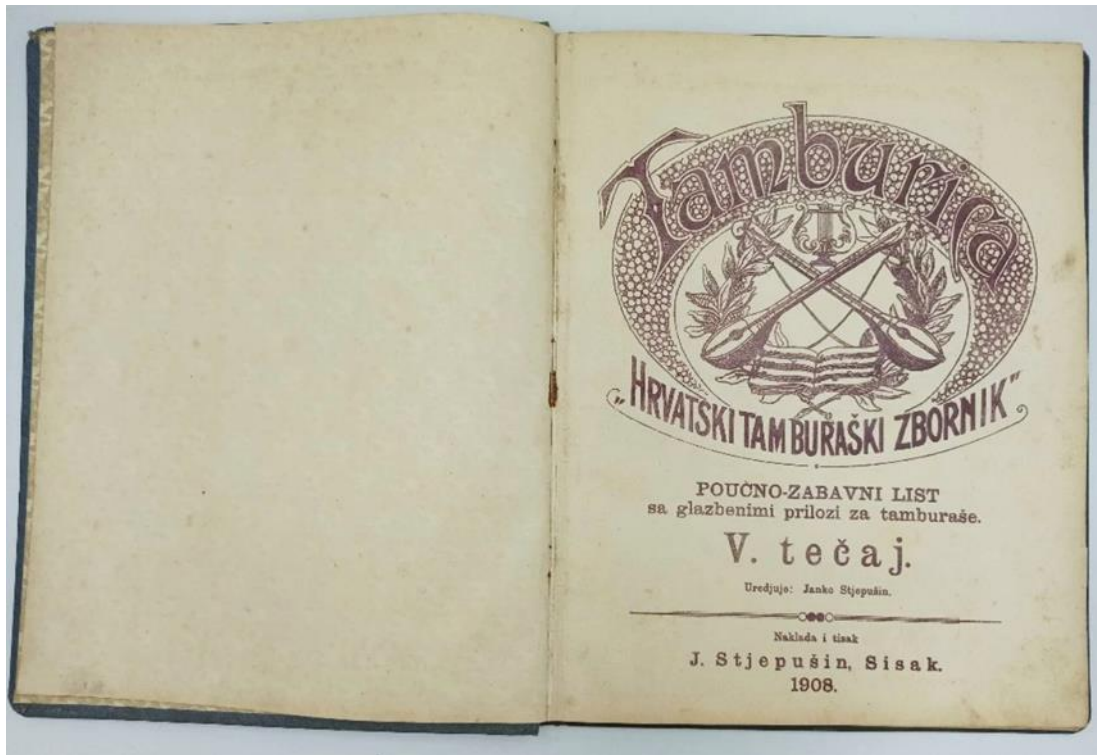

Slika 20. Naslovna stranica rada "Kulturno-historijska studija" (Ferić, 2011:126)

U razdoblju nakon života i djelovanja Paje Kolarića i njegovih sljedbenika, Ferić (2011) navodi da tambura svoj procvat doživljava oko 1886. godine, a glavni uzrok tomu je osnivanje đačkih tamburaških zborova. Samo neki primjeri mnogobrojnih novonastalih tamburaških orkestara su: Tamburaški zbor *Javor* (1865.) pri *Klasičnoj gimnaziji*; *Prosvjeta* pri *Realnoj gimnaziji*; *Marulić* pri *Muškoj učiteljskoj školi*; tamburaški zbor *Napredak* (1892.); *Nada* (1895.) te *Lisinski*, *Podravec*, *Velebit*, *Vijenac*, *Davor*, *Hrvatsko tamburaško društvo Sloga*. Ovi tamburaški amaterski tamburaški orkestri u nadolazećim će godinama nastaviti svoje djelovanje i održati brojne nastupe i koncerte u Osijeku, ali i gostovati diljem tadašnje Hrvatske. O bogatom kulturnom životu Osijeka, za koji je glavninom zaslužna sve veća popularizacija tambure kao instrumenta građanskog sloja, svjedoči i hrvatski tamburaški zbornik *Tamburica*³

³ *Tamburica* - Hrvatski tamburaški zbornik, u zaglavlju je označen kao "Poučno zabavni list sa glazbenimi prilozi za tamburaše". Izlazio je jednom mjesečno, a prvi broj *Tamburice* izašao je 1. srpnja 1903. godine.

sisackog nakladnika Janka Stjepušina. Naime, u *Tamburici* se opširno izvještavalo o svim događanjima vezanim uz tamburu; tamburaška društva i njihove koncerte, gostovanja u domovini i izvan nje.

Slika 21. Hrvatski tamburaški zbornik "Tamburica"

Samo neki od mnogobrojnih koncerata osječkih tamburaških društava popraćeni su iscrpnim člancima u *Tamburici*: „Djaštvo je glavni stup tamburice u Osijeku. Tu imade dosta tamburaških društava, no svakako je najznamenitije *Javor* na gimnaziji... U biskupskom sjemeništu ima tamburaški zbor *Zora*... Ove godine priredilo je naše osječko djaštvo širom domovine niz koncerata: u Našicama, Feričancima, Orahovici, Slatini, Virovitici, Daruvaru,

Tamburica je časopis koji ima sve karakteristike tog oblika publikacije. Nevezan je za kronološko odvijanje događaja, trajnije je vrijednosti od običnih novinskih izdanja, a na svojim stranicama iznosi teme koje predstavljaju zajedničke interese koji okupljaju određenu grupu ljudi. Ono što je okupljalo čitatelje oko *Tamburice* ljubav je prema ovom narodnom instrumentu i vrsti glazbe koja se na njemu izvodi. Glavni suradnik Janka Stjepušina u realizaciji tiskanja ovoga lista bio je akademik Milutin pl. Farkaš, koji je osim redovitih priloga listu kao jedan od istaknutijih hrvatskih glazbenih stručnjaka za ovaj instrument, davao i izdašnu financijsku pomoć za njegovo izlaženje. On je istovremeno tajnik glazbene škole Hrvatskog glazbenog zavoda u Zagrebu, poznati promicatelj tamburaške glazbe i umjetnik na braču. Nimalo ne čudi da se časopis pojavio upravo u Sisku jer Sisak je bio poznato središte u kojemu je djelovalo, pored Stjepušina, još nekoliko vrlo poznatih graditelja tambura i drugih žičanih instrumenata. List je najprije uređivao Janko Stjepušin, od 1906. do 1911. godine Dušan Ključec, a od te godine pa do 1914., kada je izlaženje prekinuto početkom I. svjetskog rata, urednik je bio Viktor Rudolf.

Izvor: Tiskarstvo i novinstvo Siska 1869.-1940. Sisak, 2007.

Urednik: Davorka Obradović

Pakracu, Lipiku, Novoj Gradiški, Sisku, Ogulinu, Delnicama, Sušaku, Kastvu, Bakru, Kraljevici, Crikvenici, Senju, Otočcu i Plitvičkim jezerima.“ (...) „*Hrvatski djački tamburaški zbor Lisinski* priredio je u obližnjim Petrijevcima na Silvestrovo 1907. godine koncert s tamburanjem, deklamacijama i šaljivom igrom.“ (...) „Godine 1908. hrvatski djaci iz Osijeka uz sudjelovanje osječke opere priređuju u Sisku veliki koncert s plesnim vjenčićem.“ (Ferić, 2011:126-127)

„Tamburašku su glazbu u okolnim mjestima pronosila i ostala osječka tamburaška društva. Najstarije među njima, *Napredak*, održalo je u Erdutu dva koncerta, tamburaško društvo *Davor* dva koncerta u Donjem Miholjcu, te *Osječko djačko koncertno društvo* također s dva održana koncerta u Vukovaru.“ (Ferić, 2011:127)

Iako su osječki tamburaši bili predvodnici u gostovanjima izvan svog grada, nastupali su često i u njemu. Tako su u siječnju 1907. održali „veliku javnu glazbeno deklamatorsko-literarnu produkciju“. Zatim, *Glazbeno literarno društvo Javor* na osječkoj gimnaziji priredilo je 1909. svečanu akademiju povodom 100. godišnjice rođenja Ljudevita Gaja.

Sljedeći navod svjedoči o programu spomenutih koncerata i njegovoj aktualnosti: „*Hrvatsko pjevačko i tamburaško društvo Lipa* priređuje 7. studenog 1909. u svratištu *Tačković* koncert s plesom, a *Hrvatsko pjevačko društvo Zrinjski* 8. prosinca iste godine priređuje glazbeno-zabavnu večer s biranim programom, u kojem su svoje mjesto našle i dvije tamburaške točke. Program osječkih đaćkih tamburaških zborova i tamburaških društava tih godina činile su koračnice (S. Milić: *Filipović koračnica*, V. Hafner: *Svatovska koračnica*, D. Hruza: *Svečana koračnica*), potpuriji hrvatskih narodnih pjesama, izvadci iz opera i opereta (osobito je često izvođena opera *Prodana nevjesta* B. Smetane, zatim *Momci na brod* Ivana Zajca, *Il trovatore* G. Verdija, *Maričon* S. Albinija u obradi za tamburaški kvintet, *Faust* Charlesa Gounoda, *Pustinjakovo zvonce* A. Maillarda...). Izvođena je i Schubertova *Serenada* za glas i tamburaški zbor te izvorne tamburaške skladbe različitog sadržaja i naslova, kao što su: *Savski valovi* Dragutina Hruze, *Slava Gaju*, *Pod slavjanskim lipama*, *Iz slavonskih lugova*, *Kraljica noći* i *U ljetnoj noći* Vladimira Hafnera, couplet (šaljiva ili satirična kabaretska pjesma) *Novi red* istog autora, tamburaški Stahuljakov kvartet *Guslam*, *Nazdravica mornara* G. V. Broža i druge.“ (Ferić, 2011:127)

Posebno mjesto u povijesti tamburaške glazbe u Osijeku zauzima *Slavonsko tamburaško društvo Pajo Kolarić*. Osnovano je 21. ožujka 1954. godine, a ime je dobilo prema već spomenutom Paulusu Paji Kolariću, utemeljitelju prvog tamburaškog orkestra u Hrvatskoj.

STD Pajo Kolarić nastaviti će djelovanje prijašnjih tamburaških orkestara, ali i postati najznačajnije tamburaško društvo u Hrvatskoj te promicatelj orkestralne tamburaške glazbe. Osobito treba naglasiti da *STD Pajo Kolarić* ima najdulji neprekinuti vijek djelovanja od svog osnutka, pod istim imenom i koncepcijom. Budući da su članovi novoosnovanog tamburaškog društva mahom bili vrsni i educirani tamburaši, seniorski orkestar društva je već u početku osvajalo prve nagrade na gradskim, regionalnim i republičkim natjecanjima. Unutar *Društva* djelovao je dječji i juniorski orkestar, zasebni ansambli i vokalne skupine. Takav način rada omogućavao je obrazovanje djece i mladih te njihovo promicanje u kvalitetne tamburaše seniorskog orkestra. *Društvo* se moglo pohvaliti zavidnom suradnjom s *Operom Hrvatskog narodnog kazališta* u Osijeku čiji su profesionalni umjetnici često nastupali u priredbama *Društva*. Zauzvrat, orkestar *Društva* je sudjelovao u radu *HNK*-a za potrebe programa. Repertoar koje je *Društvo* izvodilo većinom je bio koncertna orkestralna glazba, ali je tradicijska glazba poput starogradske osječke pjesme te slavonske i baranjske pučke pjesme, isto tako bila zastupljena. Treba napomenuti da je *STD Pajo Kolarić* od svog osnutka neprekinuto poticalo stvaralaštvo nove umjetničke tamburaške glazbe i u tome bilo vrlo uspješno. Dokaz su djela mnogih domaćih skladatelja (Julije Njikoš, Branko Mihaljević, Josip Kaplan, Adalbert Marković, Božo Potočnik, Pero Gotovac, Siniša Leopold i mnogi drugi) koje je *Društvo* redovito izvodilo. Osim toga, *Društvo* je već pola stoljeća organizator Festivala hrvatske tamburaške glazbe (nekadašnji Festival tamburaške glazbe Jugoslavije), ali i jedan od njegovih pokretača. Na kraju, treba navesti istaknute dirigente seniorskog orkestra kroz povijest: Julije Njikoš, Hugo Borenić, Ivica Cvitković, Rudolf Ergotić, Stevan tatić, Slavko Franc, Dragutin Stivaničević, Darko Sonenfeld i Željka Grgošević.

Mnogobrojni tamburaški orkestri, sastavi i društva u Osijeku, kako amaterski tako i profesionalni bili su priznati na cijelom području bivše Jugoslavije, a uistinu bogat tamburaški život Osijeka pojačan je otvaranjem tamburaškog odjela pri *Glazbenoj školi Franjo Kuhač* početkom osamdesetih godina prošlog stoljeća. Napoljetku, 1993. godine je osnovana najznačajnija privatna tamburaška škola u Osijeku danas – *Batorek*. (Ferić, 2011)

Dakle, može se ustvrditi da je glazbeni život Osijeka, prije svega umjetničke tamburaške glazbe, svoje temelje dobio djelovanjem Paje Kolarića i njegovih suvremenika. Tako se tambura od tradicijskog instrumenta pretvorila u nacionalni simbol i sredstvo borbe ilirskog pokreta u Hrvatskoj. U Osijeku pak, tamburaška glazba je postala nezamjenjiva u kulturnom životu grada. (Bašić, 2022)

3.3 Tambura u školstvu

Prvo organizirano poučavanje tamburaških glazbenika vezano je uz osnutak i rad prvog tamburaškog društva Paje Kolarića. Kao što je navedeno u ranijim poglavljima, Kolarić i ostali promicatelji tambure osnivaju amaterske orkestre i ansamble pri osnovnim i srednjim školama, podučavajući učenike sviranju tambure na sustavni način kakav do tada nije bio u praksi. Otada pa sve do 1940. godine trajala je borba zagovaratelja i zanesenjaka tamburom (posebice Josipa Andrića) u poduhvatu osnivanja prve tamburaške glazbene škole u Hrvatskoj. Napokon, prva tamburaška glazbena škola utemeljena je 29. travnja 1940., što je s velikom radošću objavljeno u tamburaškom mjesečniku *Hrvatska tamburica*⁴ (broj 3-4, ožujak 1940.). Također je objavljen i program podučavanja škole. Glavne predmete predavali su profesori Muzičke akademije u Zagrebu: dr. Božidar Širola (Povijest tambure i tamburaške glazbe); Mladen Pozajić (Nauka o osnovama glazbe i harmonije, Dirigiranje); Zlatko Grgošević (Nauka o glazbenim oblicima). Uz njih, predavači su bili i dr. Milan Stahuljak (Nauka o instrumentaciji); dr. Josip Andrić (Povijest opće i hrvatske glazbe). (Ferić, 2011)

Nakon određene stanke koju je prouzročio Drugi svjetski rat, cjelokupna povijest formalnog obrazovanja sviranja tambure može se promatrati isključivo kroz raznovrsne tečajeve i seminare, organizirane diljem Hrvatske u sklopu škola, društava i slično. U nastavku, fokus će biti na uvođenju i razvoju tamburaškog obrazovanja u glazbenim školama koje prvotno započinje u šezdesetim godinama prošlog stoljeća.

Prva glazbena škola koja je tamburu uvela u formalno glazbeno obrazovanje tadašnje države, bila je *Muzička škola* u Varaždinu, početkom 1960.-ih, u obliku obvezatnog predmeta na nastavno-teorijskom odjelu te ujedno sviranju unutar tamburaškog orkestra. Nedugo nakon Varaždina (krajem 1970.-ih), tambura „ulazi“ u zagrebačku *Glazbenu školu Vatroslava Lisinskog* pod vodstvom profesora Željka Bradića. Godine 1980. im se pridružuje *Glazbena škola Franje Kuhača* u Osijeku koja je u dogovoru sa *STD-om Pajo Kolarić* otvorila zaseban odjel posvećen tamburi. Desetak godina kasnije, odjeli tambure osnivaju se u većini glazbenih škola u Hrvatskoj, ali u svojim počecima tambura nailazi na izrazito neravnopravan položaj u odnosu na klasične instrumente unutar glazbenog obrazovanja. Nepravdu prema statusu tambure u glazbenim školama tumači i Ferić (2011:281): „U početku nije sve išlo glatko i prema optimističkim zamislima, o čemu piše Marinko Ergotić u Hrvatskoj tamburici broj 3 iz 2001. godine, u kojoj, između ostaloga, navodi: „Tamburaški odjel imao je na početku određenih

⁴ časopis je počeo izlaziti 1936. godine, jednom mjesečno

poteškoća pri upisivanju učenika... Usprkos deklaratornoj jednakosti svih instrumenata, učenici koji su na prijamnom ispitu pokazali bolje sposobnosti, diskretno su upućivani opredijeliti se za neko drugo glazbalo. Zbog takve klime koja nije bila sklona tamburi, bilo je godina kada u prvi razred tambure nije upisan ni jedan učenik.“ Sličnih primjera bilo je napretek, a problem nejednakosti tambure u odnosu na ostale instrumente u glazbenim školama riješen je 1989. godine donošenjem odluke *Prosvjetnog savjeta Hrvatske* o službenom uvođenju tambure u osnovne glazbene škole te objavom nastavnog plana i programa putem službenog glasila, tj. *Narodnih novina*. Nastavni plan i program se sastojao od dva predmeta – Tambure i Solfeggio. U prva dva razreda, satnica u oba predmeta je iznosila dva školska sata tjedno, a u sljedeća tri razreda osnovnog glazbenog obrazovanja dodan je predmet Tamburaški orkestar, također dva školska sata tjedno. Tako je tambura dobila svojevrсни vjetar u leđa u daljnjoj profesionalizaciji i uvođenju u srednje glazbene škole, ali i u visoko školstvo. (Ferić, 2011)

Iako je tambura kao predmet bila prisutna na akademijama u Zagrebu i Osijeku već 1980.-ih godina, prvi studij tambure kao solističkog instrumenta ravnopravnog instrumentima europske umjetničke glazbe, otvoren je akademske godine 2017./2018. na Umjetničkoj akademiji u Osijeku, današnjoj Akademiji za umjetnost i kulturu. Odjek o osnivanju preddiplomskog sveučilišnog studija Žičanih instrumenata – smjer Tambure i diplomskog sveučilišnog studija Tamburaško umijeće bio je velik, posebice u umjetničkim krugovima.

4. GRADNJA TAMBURA

„Gradnja tambura i danas u vrijeme velikog tehnološkog napretka i robotizirane industrijske proizvodnje pripada umjetničkom obrtu. Pri gradnji dobrih tambura nema serijske proizvodnje i sve se radi ručno. To je spori proces i traje ovisno o kakvoći i veličini tambure mjesec do mjesec i pol dana. Svaka je tambura izgledom, zvukom i opremom unikatni proizvod i autorska kreacija.“ (Ferić, 2011:440)

Ferić (2011) opisuje proces gradnje tambure kroz sljedeće faze:

- priprema materijala,
- izrada dijelova,
- sastavljanje dijelova,
- finalna obrada,
- određivanje menzure i postava prečnica,
- ugradnja mehanizma za navijanje žica, zapinjače i štitnika,
- postavljanje kobilice i konjića,
- navijanje i ugađanje žica.

U prvoj fazi cjelokupnog procesa potrebno je pronaći i odabrati odgovarajuću vrstu i komad drveta. Zatim se ono reže u komade od kojih će se graditi trup, vrat i glava te glasnjača tambure. Također se režu i oblikuju manji dijelovi kao što su daščice za obod i glasnjače manjih tambura. Bitno je da se pripremljeni drveni dijelovi na određeno vrijeme suše u prostoriji s odgovarajućom ventilacijom. Druga faza započinje izrađivanjem dijelova tambure od ranije osušenih komada drveta. Trup i vrat kopanih tambura oblikuju se od jednog komada drveta. Na izdubljeni trup se lijepi daska glasnjača koja se učvrsti utegom i nekoliko dana ostavi sušiti. Nakon što se ljepilo osušilo, na tamburama s više zvučnih otvora buše se rupice. Ukoliko vrat i trup tambure nisu građene od jednog komada drveta, na trup se na poseban urez lijepi vrat s glavom tambure. Sljedeće su na redu obodne daske koje se stavljaju u čvrsti kalup, prema njemu se oblikuju i tako ostavljaju stajati neko vrijeme kako bi poprimile odgovarajući oblik. Potom se vade iz kalupa te se na njih lijepe gornja i donja daska trupa. Zajedno se stežu pomoću kalupa i ponovno suše. Nakon nekoliko dana stege kreće brušenje. Finalna obrada počinje višekratnim brušenjem i poliranjem svih površina. Drvo tambure može ostati u svojoj prirodnoj boji, ali se može i bojiti. Poliranje i lakiranje je obavezno jer se time postiže zaštita drveta. Naposljetku, u glavu tambure se ugrađuje mehanizam za navijanje žica, a na donji dio trupa se ugrađuju

zapinjače i štitnik za oštre vrhove žica, postavlja se kobilica i konjić. Stavljaju se žice i ugađaju, te je time gradnja tambure završena.

CIBNIK
PRVE I NAJSTARIJE
TVORNICE TAMBURA
I SVAKOVRSNIH GLAZBALA

T. KOVAČIĆ
SKLADIŠTE
Zagreb, Illica br. 46.
Tvornica: Ksaverska cesta br. 10.

Nagrađjena:
Zagreb 1891.
počasnom kolažnom
Beč 1892.
zlatnom kolažnom.
Budimpešta 1896.
velikom kolažnom.

T A M B U R E	Bez stroja		Sa strojem	
	K.	fl.	K.	fl.
Bisernica orahovinom obložena fina	6	—	10	—
" ebanovinom obložena finija	8	50	14	—
" ciela iz palisandera, najfinija izradba	—	—	30	—
" " ebanovine	—	—	36	—
Brač I., II. III. orahovinom obložen	12	—	17	—
" " ebanovinom obložen	16	—	22	—
" " celuloidom i biserom urešen	—	—	35	—
" " cieli iz palisandera, najfiniji	—	—	50	—
" " cieli iz ebanovine	—	—	90	—
Bugarija I. ebanovinom obložena	12	—	18	—
" " II.	16	—	22	—
Berde mali	—	—	60	—
" srednji	—	—	75	—
" veliki	—	—	90	—
" veliki cieli iz ebanovine ili palisandera	—	—	200	—
Konkurenc tambure				
Bisernica sa crnim drvom obložena	4	—	7	—
Brač I., II. III. sa crnim drvcem obložen	8	—	11	—
Bugarija I. sa crnim drvom obložena	8	—	11	—
" " II. sa crnim drvom obložena	12	—	14	—
Berde srednji sa crnim drvom obložen	—	—	50	—
" " veliki sa crnim drvom obložen	—	—	70	—

Veliki ilustrirani katalog tambura i inih glazbala dobiva se besplatno i franco.

Slika 22. Cjenik tvornice tambura T. Kovačić

5. ZAKLJUČAK

Tambura je od svojega nastanka do danas prešla vrlo zahtjevan i šaroliki razvojni put. Postupno se razvijala i danas je u gotovo jednakom položaju kao klasični instrumenti koji nisu nužno nastali prije nje, ali su svoj identitet i autoritet u svijetu glazbe zasigurno stekli puno ranije.

Tambura se danas može smatrati svestranim instrumentom. U početku je bila glazbalo na kojemu su se svirale isključivo pučke i tradicionalne pjesme, ali zaslugama brojnih zaljubljenika i pristaša ilirskog pokreta, pretvorila se u sofisticirano solističko glazbalo umjetničke glazbe. Njezin razvoj tekao je i u smjeru popularne glazbe. Stoga, tambura je danas itekako prisutna i u raznim oblicima tamburaških sastava i *bandova* koji se deklariraju kao estradni umjetnici.

Na velika vrata „ušla“ je i u formalni sustav glazbenog obrazovanja RH te je kao ravnopravan instrument prisutna na svim stupnjevima obrazovanja – od osnovnoškolskog do visokoškolskog. Time je opstanak tambure, kao instrumenta visokih umjetničkih mogućnosti, itekako osiguran.

6. POPIS LITERATURE

Internetska stranica Hrvatskog tamburaškog saveza: <http://htso.hr/>

Internetska stranica Hrvatske enciklopedije (Leksikografski zavod Miroslav Krleža): <https://enciklopedija.hr/>

Barišić, N. (2020). *Građa hrvatskog tamburaškog saveza*. Diplomski rad. Osijek: Akademija za umjetnost i kulturu Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku

Bašić, S. (2022). *Glazbeni život u Osijeku u vrijeme Paje Kolarića*. U: *Pajo Kolarić i njegovo doba* (Šulentić Begić, J., Gigić Karl B., Šebo D.) Zbornik radova s Međunarodnog interdisciplinarnog umjetničko-znanstvenog skupa (str. 84-95) Osijek: Akademija za umjetnost i kulturu Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku

Ferić, M. (2011). *Hrvatski tamburaški brevijar*. Zagreb: Šokadija

Leopold, S. (1995). *Tambura u Hrvata*. Zagreb: Golden marketing

Koprić, I. (2021). *Aspekti izrade tambure brača*. Diplomski rad. Zagreb: Muzička akademija Sveučilišta u Zagrebu

Ralašić, M. (2020). *Tambura kao tradicijski, klasični i popularni instrument*. Diplomski rad. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

7. POPIS SLIKA

Slika 1 Dijelovi tambure (Leopold, 1995:19)

Slika 2 Crtež asirske tambure (Ferić, 2011: 22)

Slika 3 Prikaz različitih vrsta tambure (Ferić, 2011:25)

Slika 4 Prikaz različitih vrsta tambure (Ferić, 2011:25)

Slika 5 Dimenzije tambura u četveroglasnom kvartnom A-E sustavu (Ferić, 2011:121)

Slika 6 E-bisernica (Ferić, 2011:106)

Slika 7 Slobodne žice e-bisernice (Ferić, 2011:106)

Slika 8 A-brač (Ferić, 2011:107)

Slika 9 Slobodne žice A-brača (Ferić, 2011:107)

Slika 10 E-brač (Ferić, 2011:108)

Slika 11 Slobodne žice E-brača (Ferić, 2011:108)

Slika 12 Čelo (Ferić, 2011:109)

Slika 13 Slobodne žice (Ferić, 2011:109)

Slika 14 E-bugarija (Ferić, 2011:110)

Slika 15 Slobodne žice E-bugarije (Ferić, 2011:110)

Slika 16 Berde (Ferić, 2011:113)

Slika 17 Slobodne žice berde (Ferić, 2011:113)

Slika 18 Paulus Pajo Kolarić (Ferić, 2011:125)

Slika 19 Franjo Ksaver Kuhač (Ferić, 2011:125)

Slika 20 Naslovna stranica rada "Kulturno-historijska studija" (Ferić, 2011:126)

Slika 21 Hrvatski tamburaški zbornik "Tamburica" (preuzeto s:
<https://www.antikvarijat-biblos.hr/knjige/glazba/tamburica-hrvatski-tamburaski-zbornik>)

Slika 22 Cjenik tvornice tambura T. Kovačić (preuzeto s: <https://www.matica.hr/hr/357/Tvornica%20tamburica%20i%20ostalih%20glazbala%20Terezi%20Kova%C4%8Di%C4%87%20/>)